

Tjoevkemåjhtoe II

**Lapptorpet i Fjäl, Hässjö sn, Medelpad
En tvärvetenskaplig dokumentation**

M
LÄNS MUSEET
VÄSTERNORRLAND

Avdelningen för kulturmiljövård och dokumentation

Rapport nr. 2001:20 av Peter Ericson, Magnus Holmqvist och Elisabeth Åberg

Innehållsförteckning

Inledning

Dokumentation av Lapptorpet i Fjäl

1. Identifikations och lägesuppgifter
2. Beskrivning av området
3. Källor

Floran på Lapptorpet

1. Inägomarken
2. Skogen
3. Litteratur

Samer mellan "Vängmanland" och Träkusten

Backlundssläkten från Norrkrånge till Fjäl

Några axplock samer från Tynderö, Hässjö, Timrå, Ljustorps och Stigsjö socknar

Människorna på Lapptorpet

Dynasti- och torphistorik Hässjö. Rekonstruerad 2001-10-10

Sammanfattning

Summary

Inledning

Ljusminneprojekten pågick 1998-2001. Inom ramen för dessa har ca 650 samiska kulturmiljöer (drygt tio procent därav besökta) och platser med samisk tradition identifierats; ca 3 000 historiska samer excerperats, och 14 platser har skyltats. År 2000 producerades en utställning: *Vår del av Sápmi*, samt den andra och tredje publika rapporten under samlingsnamnet "Tjoevkemåjhtoe" (=Ljusminne, fritt översatt till sydsamiska). Samtidigt kommer också en rapport om Medelpadssamer i arkiven.

Ljusminne i dess olika former (fyra länsprojekt, sex uppdrag i Gävleborg, Väster- och Norrbotten) har varit vårt läns insats i den statliga satsningen *Bevarande av det samiska kulturarvet*, som drivs främst av Raä, Åjtte och de olika länsstyrelserna och länsmuseerna i de sex nordligaste länen i landet.

Till 2002 söks medel för att digitalisera samtliga platser. Detta ingår i ett större, länsövergripande projekt där meningen är att få fram mesta möjliga samiska kulturmiljöer i en digitaliserad sydsamisk atlas (Gaaltijes idé). I första fasen avses Jämtland, Västernorrland och Gävleborg. Under 2002 pågår också en hälsingsk vandringsutställning *Vuelielaante - Samer i Hälsingland*, (invigs 2 feb. -02 i Bollnäs) och samtidigt äger en temadag om samiskt kulturarv i Sundsvall rum (23 mars -02). Det finns även en del annat opublicerat dokumentationsmaterial om samer i vårt län, och det hoppas vi kunna ge ut i ett temanummer av *Tidsspår* (medel söks f n av Jordbruksdepartementet).

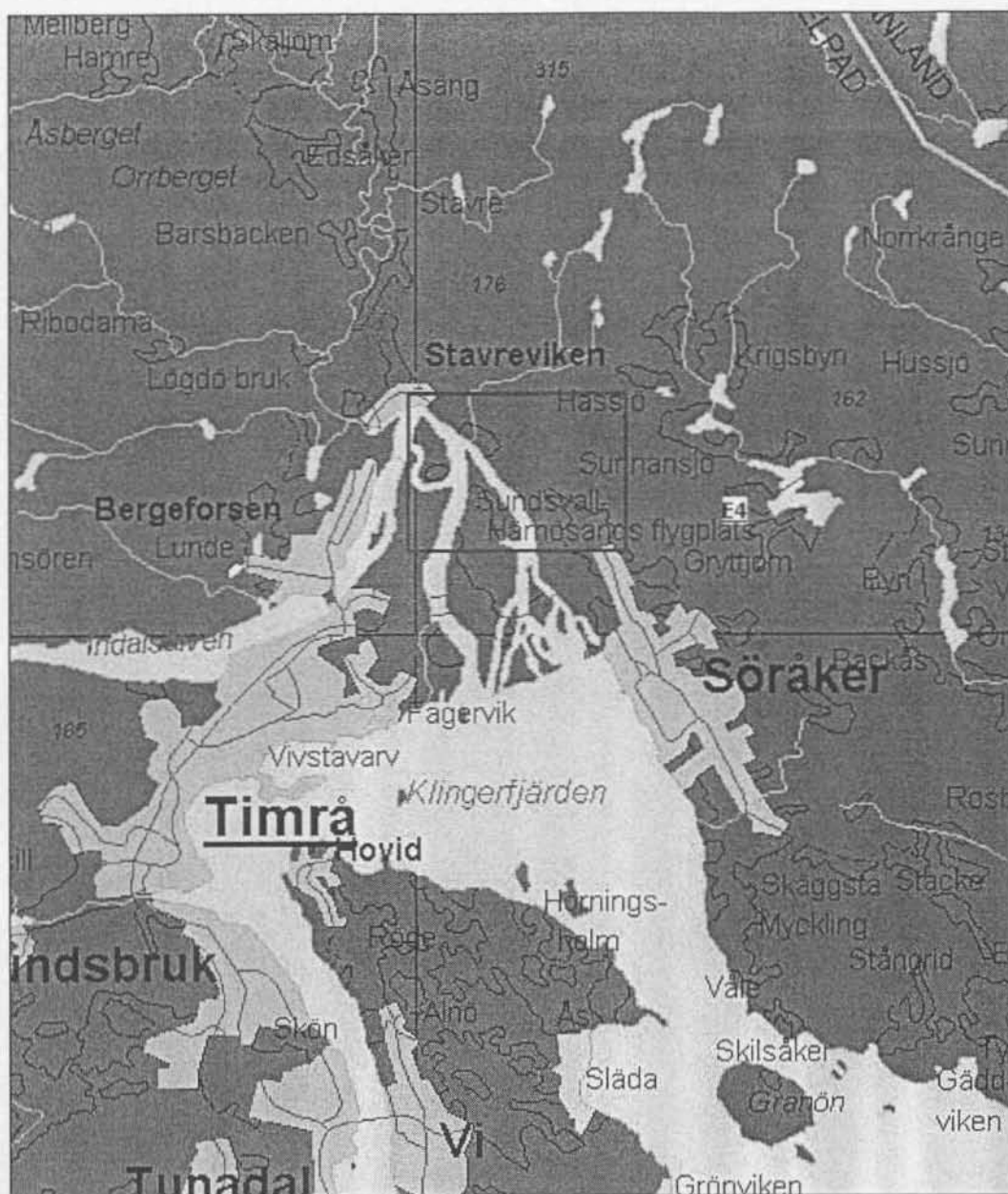
Lapptorpet i Fjäl, Hässjö socken, Timrå kommun kan besökas. Kontakta Magnus Holmqvist på Läns museet 0611-886 62 eller Lars-Göran Åhlund i Hässjö Hembygdsförening.

Dokumentation av Lapptorpet i Fjäl

Magnus Holmqvist

1. Identifikations och lägesuppgifter

Fornlämningsnr:	RAÄ 53	
Fastighet:	Fjäl 1:15	
Socken:	Hässjö	
Kommun:	Timrå	
Landskap:	Medelpad	
Län:	Västernorrland	
Ekonomiska kartan:	17717 (Hässjö 17H 1h)	
Gula kartan:	Söråker 17H:67	
Koordinater:	X: 6938330 (rikets nät)	Y: 1585240

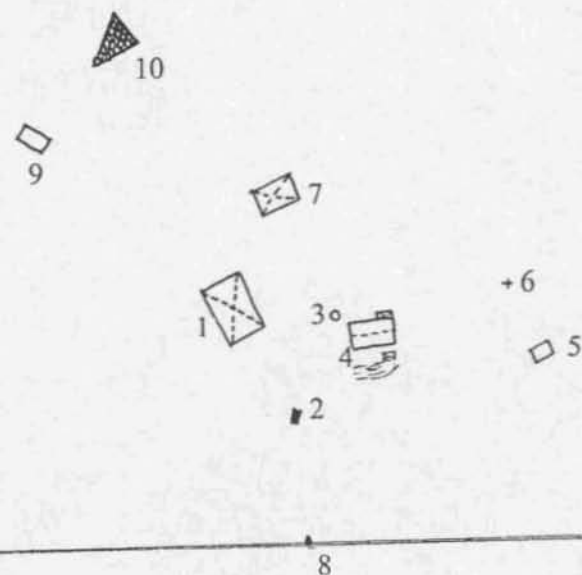
Förutom platsen för Lapptorpet NO Fjäl och d:o Stavreviken, visar bilden stora delar av Hässjö och Ljustorp. Uppe t.h. kan man se Norrkrånge; den äldsta vagga för Lapptorpssläktens (dvs sedermera Backlunds) vi känner.

Lapptorpet, Fjäl Raä 53
Hässjö sn, Timrå kn, Medelpad

1. Husgrund, bostadshus sentida
2. Utedass
3. Brunn
4. Husgrunder, stall mm.
5. Husgrund, lada.
6. Plats för skogsarbetarkoja
7. Husgrund, bostadshus äldre
8. Gränssten
9. Lada, kraftigt raserad
10. Odlings/röjningsröse

50 Meter

2. Beskrivning av området

Bebyggelserester

1. **Husgrund, bostadshus**, sentida, 12 x 8 m st (110-310 gon) och intill 0,5 m h, av betong. I västra delen är en inrasad källare. Omedelbart Ö om husgrunden är ett "spismursröse" av tegel, 6 x 4 m st (Ö-V) samt hopsamlat trävirke. "Spismursröset" är sannolikt hopsamlade rester efter skorstenen.

19 m 106 gon om 1. är

2. **Utedass, "2-håls"**, 1,5 x 1 m st (120-320 gon) och intill 2,1 m h, av stående brädor med locklistpanel, ingång fr N. Pulpettak belagt med tjärpapp.

12 m 20 gon om 1:s NÖ hörn är

3. **Brunn**,stensatt, ca 1 m diam, övertäckt av trävirke.

2,5 m 40 gon om 3. är

4. **Husgrund, ladugård**, 10 x 5 m st (15-215 gon) och intill 0,3 m h. I N delen uppförd av tuktad gråsten, 0,2 – 0,5 m st. Mot Ö är grunden delvis nedgrävd i marken. Ingången till ladugården har sannolikt varit vid NV hörnet, där finns en ramp, 2,5 x 2 m st (115 – 315 gon) och intill 0,3 m h. 2 m från NÖ hörnet är en *lobrygga*, 2 x 2 m st (115 – 315 gon) och intill 1 m h. 4 m Ö om, och parallellt med, östra långsidan är rester efter en *brukningsväg*, ca 10 m l och 4 m br.

7 m NÖ om 4. står ett gammalt äppelträd.

30 m 40 gon om 4:s N hörn är

5. **Husgrund, ekonomibyggnad** (sannolikt lada), 4 x 3 m st (185 – 385 gon), med tre synliga syllstenar, 0,3 – 0,5 m st och intill 0,3 m h. I husgrunden finns två urskiljbara golvplankor, 4 m l, 0,25 m br och 0,07 m tj.

14 m V om 5. är

6. **Husgrund, barack/koja**, osäker storlek. Byggnadsmaterialet ligger staplat. Kojan har varit försedd med tak av pannplåt.

14 m 355 gon om 1:s NV hörn är

7. **Husgrund, bostadshus**, äldre, 8 x 5,5 m st (N – S), med bevarade syllstensrader, 0,3 – 0,7 m br och intill 0,3 m h, av 0,2 – 0,7 m st stenar (en del är något tuktade). I södra delen är ett spismursröse, 3 x 2 m st och intill 0,2 m h, med handslaget tegel.

22 m 120 gon om 2. är

8. **Gränssten, visarsten**, 1 m h, 0,5 m br och intill 0,1 m tj. Riktning: 20 – 220 gon. Står i röse, 1,5 m diam och intill 0,5 m h, av 0,2 – 0,6 m st stenar.
9. **Husgrund, fähus**, 5 x 4 m st (60 – 260 gon), med delvis bevarade syllstensrader av 0,3 – 0,5 m st stenar. Fähuset har varit knuttimrat av bilade stockar. I södra delen ligger rester av en gavel.

18 m 370 gon om 9. är

10. **Odlings-/röjningsröse**, triangulärt, 10 x 9 x 8 m st och intill 1 m h, av 0,1 – 0,7 m st stenar.

Tryckta och otryckta källor

Riksantikvarieämbetet 19

Fornlämningsregistret för Hässjö sn

Floran på Lapptorpet

Elisabeth Åberg

1. Inägomarken

Lapptorpet har inte varit bebott och brukat sedan 1940-talet. Endast grunderna efter de olika byggnaderna fanns kvar. Trots att marken legat för fåfot i mer än 40 år fanns en artrik flora, som berättade om tidigare markanvändning, och drog till sig en mängd olika fjärilar och andra insekter. Närmast torpet har det varit betes- och slåttermark som gränsar till skogen.

Vid bostadshuset växte torpets vårdträd, en stor präktig hamlad och flergrenig *björk*. Vidare fanns där två *syren*-buskar, ett vanligt prydnadsträd, även på svenska torp. Det är ett hårt trädslag och på sina håll gjorde man räfspinnar av syren. Dessutom fanns två olika sorters *rosenbuskar*, en med rosa blommor och en med vita. Buskarna hade späda blad och brunröda klena stammar precis som kanelrosen. Kanelrosen är vanlig på både hävdade och ohävdade backar i odlingslandskapet. Vid grunden växte en *blålocka* som troligen varit odlad.

Till torpet hörde nyttoträd och buskar i form av ett stort gammalt *äppelträd* samt *röda* och *svarta vinbär*.

Vid skogskanten bland löv- och barrträd växte en *ek*, ca 5 m hög och 8 cm i diameter i bröst-höjd. Eken tillhör de skädda lövträden, lövträd med hård ved vars virke är eftertraktat som slöjdämne. Man brukar säga att eken går inte norr om Dalälven. Det är därför anmärkningsvärt att finna en ek vid ett torp i Medelpad. De som finns i Norrland är ofta planterade. Då eken är ett värmeälskande träd blir den inte lika storvuxen i Norrland, som de som växer i södra Sverige. Den aktuella eken kan ha kommit till sin växtplats någon gång under första halvan av 1900-talet, oavsett om den är planterad eller spridd av någon fågel eller annat djur som samlat ollon i någon park eller trädgård. Att eken klarar sig visar på att klimatet är lite mildare, vilket beror på närheten till havet. Det är ingen slump att eken växte i skogsbrynet, då den är ett ljusälskande träd, även ekollonen kräver ljus för att gro.

På den gamla betes- och slåttermarken och vid husgrunderna var marken bitvis ganska torr. Här växte bl a *stor blålocka*. Den har sin nordligaste utbredning i linje med Västernorrland och Jämtland och är därför inte så vanlig på denna breddgrad. Den är en ljusälskande art som trivs på äldre ängsmarker och gynnas av slåtter. Den kan finnas kvar länge efter det att hävden (slåtter eller bete) upphört men minskar i antal. Den vackra *hampdånen* med sin krans av gula

blommor med violett underläpp i övre bladvecken är knuten till kulturmarker. Denna sträv-
håriga, rikt förgrenade växt med sina lansettliknande tandade blad räknas, trots sin skönhet,
till ogräsen i åkrar och trädgårdar. Den ljusgula korgblommiga *slåtterfibblan*, med lansettlika
blad, var allmänt förekommande i Medelpad 1894. Den växer gärna i öppna friska naturbetes-
marker, men gynnas i första hand av slåtter. Den minskar kraftigt i antal då hävden upphör.
Ängsnejlikan, även kallad *backnejlika*, är en liten svagt tuvad växt med röda tandade kron-
blad. Den var år 1824 tämligen allmän i Medelpad. På Lapptorpet växte den torrt och ljust.
Den gynnas och mår bra av tramp men även av slåtter. Den växer på torra ängar och backar.
När hävden och trampet upphör dör arten ut. Ängsnejlikan pollineras av dagfjärilar som kan
se rött, vilket få insekter kan. *Tjärblomster*, tillhör nejlikeväxterna. Den har klarröda blommor
i en axliknande blomställning. Den växer i tuvor och under varje fäste av de lansettlika bladen
har växten ett brett svart klibbigt område som ska hindra myror att nå upp till blommorna.
Myrorna är inga bra pollinerare. Tjärblomman trivs på solexponerade torra magra marker i
odlingslandskapet. Den förekommer endast sparsamt i södra och mellersta Norrland. I de
öppna magra steniga partierna fanns en pyramidformig, 10 cm hög, kransblommig växt med
tätt ställda blad som såg ut som en *blåsuga* men var helt vit. Det kan här röra sig om en
albino-variant. I Sverige förekommer blåsugan sparsamt i Norrland.

Den högväxta *nordisk stormhatt* med djupt handflikiga blad och blåviolettera blommor i en
lång klase, med blommor där övre hyllebladet är format som en hjälm, växte i ett stort bestånd
i kanten av den östra åkertegen där marken var fuktig. Stormhatten förekommer endast där det
finns humlor som pollinerare, beroende på att växten har sin nektar långt in i blomman.
Nordisk stormhatt är vanligast i björkregionen vid fjällen där den kan bilda stora bestånd på
fuktängarna. Växten är mycket giftig, framför allt de underjordiska delarna. Den har använts
som insektdödande medel vid utrotning av ohyra. I Amerika har den använts som
hjärtmedicin. Blomman är svagt kalkgynnad liksom flera av ovanstående ängsväxter, vilket
indikerar att det kan vara kalk i jorden. Lokalen ligger på en nivå under Högsta Kustlinjen.
Inom samma område växte den höga *strättan*, med sin röda stjälk och de karakteristiska
uppbåsta småbladen med slidliknande skaft och sin flock av vita små blommor.

2. Skogen

I skogsbrynet växte *blåsippa*. Blåsippan växer i lundar och skogar på halvskuggiga platser. Den har på dessa breddgrader sin nordligaste utbredning i vårt land. Blåsippan har minskat i antal under senare år. På 1880-talet var den allmänt förekommande i Medelpad. Blåsippan trivs i betade skogar där trampskadorna gynnar dess groning, fröna sprids bl a av myror. Växten kan öka i antal när hävden upphör. Det är förbjudet att gräva upp dem. Det växte rikligt med *smultron* i skogskanten.

I skogens ytterkant växte en överblommad *orkidé* tillsammans med nedanstående arter som visar att området är igenväxt ängsmark. *Klotpyrola* med blad nedtill i rosett, runda vita blommor i en tätblommig klase. Den växer på frisk mark i skogar och lundar i hela landet och den ökar i mängd när hävden upphör. *Skogsklöver*, är vanlig i hävdade ängar och i kulturlandskapet den ökar i antal när hävden upphör. *Veronika*, lågvuxen och har blå blommor med fyra kronblad, den har ett stift och två ståndare som sticker ut från blomman och välkomnar bina som pollinerar blomman. *Kråkvicker* tillhör ärtväxterna. Den är en klängande växt med karakteristiska blåviolettera ärtblommor i en klase. Blommorna har fyra kronblad, det mellersta kronbladet som är brett kallas segel, de två sidoställda kronbladen kallas vingar, de två nedre kronbladen är sammanvuxna i spetsen och kallas för kölen. Kråkvickern växer i backar, snår och på åkrar. Den används som foderväxt i vall och är vanlig på kulturmark. När hävden upphör ökar först arten, men avtar sedan. Den är ljusälskande och kvävefixerande. Detta innebär att den tar upp kväve från luften och sedan med hjälp av bakterier som finns i knölar på rötterna binder kvävet i växten, som frigörs när den dör och kommer jorden till godo. Detta är naturens eget finurliga sätt att kvävegödsla marken. *Stånds*, en hög korgblommig växt med gula blomkorgar i kvast - liknande ställningar hör hemma i betesmark och snår. *Viol*, som gärna växer i lundar. *Lingon* tillhör ljungfamiljen och växer inte bara i skogen utan även på ängen. På frisk mark ökar lingon i antal när hävden upphör.

Hundäxing, ett vanligt tuvbildande gräs på gräsmarker. Den blir upp till en meter högt. Den triangelformade vippan har violetterfärgade småax som sitter tätt sammangyttrade. Arten gynnas av att hävden upphör. Den är en uppskattad foderväxt och kan ingå bland vallväxter. Gräset *kruståtel*, växer på frisk mark och ökar i antal när hävden upphör, men är även en karaktärsart för torr skogsmark. Kruståtel är ett av våra vanligaste gräs, som är en halv meter högt tuvat gräs, med smala strån, och en luftig silverglänsande vipa.

En av våra tidigaste blommande vårväxter är det tuvbildande gräset *vårfryle*. Den har övervintrande gröna breda blad. Bladkanterna framför allt de nedre delarna bär långa vita glesa hår, "gubbskagg". Blomställningen, är en grenad samling ensamma blommor med bruna blomblad på oliklånga skaft, i toppen på strået. Den växer på gamla magra fodermarker och ökar i antal om hävden upphör. Den växer även i lundar och skogar på näringsfattig mark och i skuggiga lägen.

Tillsammans med dessa växter fanns arter som hör hemma i skogen. *Linnéa*, som tillhör kaprifolfamiljen, är en liten ständigt grön halvbuske. De skära, väldoftande, hängande klockliknande blommorna sitter parvis på uppräta skaft. Den tillhör barrskogens växter. Dess frön sprids av skogens djur. Fröna har hakar, som fastnar på djuren. *Ekorrbär*, en ogrenad liten skogsväxt med två hjärtlika blad och små väldoftande vita blommor i en klase. Efter blomningen utvecklas ett stort rött bär. *Ekbräken*, en späd, 1-4 dm hög, ormbunksväxt som trivs i fuktiga skogar. På trädens grenar växte *skägglav*, som visar på att luften är någorlunda ren.

Litteratur

- Bolin Lorentz; von Post Lennart O.A. 1955. *Floran i färg*, 6:e upplagan. - Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Bonniers konversations lexikon*, 1922, bd.1, sp. 61-62. - Alb. Bonniers Boktryckeri.
- Collinder E. 1909. *Medelpåds Flora, växtgeografisk öfversikt och systematisk förteckning öfver kärlväxterna*. Norrländskt handbibliotek II
- Ekstam Urban; Aronsson Mårten; Forshed Nils 1988. *Ängar*, ur serien Skötsel av naturtyper. - Naturvårdsverket
- Ekstam Urban, Forshed Nils 1992. *Om hävden upphör, kärlväxter som indikatorarter i ängs- och hagmarker*. - Naturvårdsverket, ISBN 91-620-1117-0.
- Elvers Ivar 1981. *Gräsflora i färg*. - AWE/Gebbers, ISBN 91-20-04549-2.
- Fitter Richard; Fitter Alastair; Farrer Ann 1985. *Gräs & halvgräs i Nordeuropa*, 452 arter avbildade i färg, en fälthandbok, Bonnier Fakta, ISBN 91-34-50550-4.
- Holm Egil 1979. *Blombiologi*, teckningar Thomas Hjejle Bredsdorff och Peter Nielsen. Översättning och bearbetning Olle Olsson. - Wahlström och Widstrand Stockholm, WW Naturserie. ISBN 91-46-13113-2.

- Hultén Eric 1971. *Atlas över växternas utbredning i Norden, fanerogamer och ormbunksväxter*, 2:a helt omarbetade uppl. - Generalstabens litografiska anstalts Förlag, Stockholm
- Hultengren Svante; Pleijel Håkan; Holmer Martin 1997. *Ekjättar - historia, naturvärden och vård*. - Naturcentrum AB. ISBN 91-972363-2-2.
- Lundin Jonas; Ståhl Peter 1998. *Bondens Flora - naturvårdsflora för jordbrukslandskapet*. - Länsstyrelsen i Gävleborg 1998:8.
- Nilsson Örjan 1986. *Nordisk fjällflora*, foto Edvin Nilsson. - Bonniers, ISBN 91-34-50693-4.
- Odell Gunnar & Drakenberg Börje 1991. *Atlas över skogsmarksväxters förekomst i Sverige, grundat på Ståndortskarteringens material 1983-1987*. - Rapport 64, Institutionen för skoglig marklära, Sveriges Lantbruksuniversitet, ISSN 0348-3398
- Olsson Olle G; Nylén Bo 1985. *Fjällflora*. - Nordstedts faktaguider, ISBN 91-1-844392-3.
- Ståål Erik 1986. *Eken i skogen och landskapet*. - Södra Skogsägarna.

Samer mellan "Vängmanland" och Träkusten

Från Sagatid till Cyberålder, mest ur kyrkoarkivalier

Peter Ericson

Det har diskuterats om det har funnits samer med i bilden i det folkvandringstida Högom, samt i det vikingatida Hof och Kungsgården i Selånger socken. Likaså funderar M.O.J Svedberg i *Det gamla Skön II* (1959) om inte en och annan lämning kring Sköns kyrka vore en samisk "stalotomt", och kompletterar också med mer konkreta minnen av samer i Sköns socken. Där finns bl. a. vid sockengränsen mot Timrå en Lappkojmyren, och i modern tid (kring 1930-34) brukade Orhedahkes föregångare i Frostvikens mellersta lappby (jä; även från södra och norra) komma till Öråker/Hammal. Faktiskt just till den plats där en golfutslagsplats med Moskosel-kåta står idag (ett rent sammanträffande?). I Valknytt bodde samer; och vid dagens *OBS!* vid Bydalen fanns en slaktplats för ren åtminstone 1912. Den inre flyttleden för fjällsamernas vinterflyttningar (man nyttjade kusten som renbete dec-april; detta pågick okänt från när, kanske 1700/1750) mot Njurunda och Hälsingland ("Kuststråket", ett av dem) passerade Sundsvallsfjärden över Heffners mot Vindskärsudde till Kubikenborg (där ligger Lappgränd idag). Den yttre leden gick över Tynderös Åstön (där idag paret Hulinders Same- och Äventyrsby ligger) och Åstholmen via Alnön till Essvik.

Men skogssamerna dominerade området länge, genom 16- och 1700-talen och in i 1800-talet. Jämfört med endast enstaka tydliga fjällsamiska nedslag i uppteckningar och kyrkoarkivalier, syns nästan mangrant skogssamer samlas på Alnön och i Tynderö såväl sommar som vinter. Ett skogssamiskt flyttmönster tecknas om vi följer *Lucia Jonsdotter* från Mjösund, Njurunda över Tuna till Selånger och så Indal, därpå antagligen Timrå och så åter Njurunda. Det kan vara typiskt för det tidiga 1700-talets skogssamer i området.¹

Vilka individer som bebodde trakten kan ses i en rapport som kommer ut nästan samtidigt som denna, och handlar om Medelpads samer i arkiven. De tidigaste noteringarna handlar om Karin Nilsson från Häggdånger, som dör i Tynderö. Hon föddes 1645 (trol i Norr-/Krånge, Hässjö), en "Back-lundare", samt de namn vi ser nedan. Njurunda har faktiskt en notering 1697: det är en lappgosse Teodor som dör i augusti, liksom man 1716 kommer med en av länets tidigare ortsangivelser av en kyrkobokförande präst: 1716 fryser 33-årige samens Pål Andersson ihjäl på Bodtjärn. Andra Sundsvalls- och Timråsamer syns tidigt är Jon Claesson med hustrun (ankn **Ljusdal**) Segri Clementsdotter 1714, Jon Hindersson med hustrun Margareta Svensdotter; Lars Pålsson som dör 1690 i Selånger och t ex Jon Sachrisson som dör samma vinter i Liden.

Perioden 1850-1930 är fjällsamernas tydligaste epok i trakten; från Ljustorp eller Indal anländer man till Hässjö; betet bedrivs på Stavre-, Lunde- eller Lögdöskogarna. man kunde ta vintervägen på fjärden mot Tynderö eller passera Söråker på skogen norr om. På Alnön stannade man gärna ett tag. Vandrade man inre vägen, som Orhedahkes förfäder, la man gärna till kring Vivsta (ungefär där isladan ligger nu) eller Orsill (bakom berget sett från Timrådalen). I Sundsvall attraherade Klissberget, Kolsta, stadsbergen, Nacksta, Sidsjön samt Gudmundstjärn, Huli och längre i väster Töva, Ro, Kvarsätt och diverse platser i Sättna, t ex Sulå, Flata (välkänt sockenlappsboende) samt Norrbäcken.²

Flera studiecirklar (Indal, Hässjö, Sundsvall och Njurunda) går nu vidare med detta. Projektet Ljusminne kan utvecklas och byggas på. Karin Strömbergs uppsats *Samerna vid Medelpadskusten* (opubl 1984), Sameföreningen i länet *Noerhte Naesties* skrivna alster och de grundböcker som anbefallts för cirklar, t ex *Samiska kulturmiljöer i Sverige* (Raä, 1994) av K-Å Aronsson samt Svanbergs *Hästsaktare och korgmakare* (1999) är exempel på arbeten som kan användas. Utöver detta kan rekommenderas Elof Huss' rapport om jämtlands-

¹ Överlag synes de lokala samerna dominera allt material 1686-1820 ca.

² Bland fjällsamerna kunde även Hotagens (idag Jiingievaerie) och Frostviken södras (nu Raedtievaerie) samers renar vinterbeta här: det förefaller mer vara i lite äldre tider; yngre noteringar i arkiven pekar mer på Orhedahke och Vuornesen (då Frostvikens mellersta lappby resp. norra d:o).

lapparnas flyttningsvägar (1959), Olle Anderssons *Den sista rajden* (1999) samt Jonas Åhréns bok *En same berättar* (1963); där han skriver om Sundsvallsflyttningarna strax innan och efter sekelskiftet 1900. Besök även Läns museets Ljusminnelänk och digitala utställningen *Vår del av Sápmi* på www.vlm.se. Vi hänvisar tillsist till den simultant med denna förhandenvarande rapporten kommande "Tjoevkemåjhtoe III: Medelpads samer i arkiven".

Tynderö - ett axplock samer

1700 Lars Olof Jonsson "Lapp" aug ? Carolus Biörning, Jonas Lidiju?

T: Clas Månsson Lapp, Olof Larsson Lapp, Maria ?-dr Lapp, Anna Ivarsdotter? Lapp

1703 Jacob, Jacob Danielsson + Malin ? [ej e-namn i k:obok]

1705 Jonas, Olof Jonsson + Karin Anundsdotter

1726 Karin Nils Larsson + Karin Nilsdotter [se Hässjö...?]

1732 13/8 Karin Nilsdotter död 87 år "lappenka" [f c 1645] - ej ort C:1 399

1734 Thore, Thomas Larsson [moder?]

1738 Anders, far Bengt Nilsson

1752 G 2/2 Anders Andersson, Lappdräng, Ångermanland + Lisa Thomasd. Lappiga [orten].

Sockenlappspar fr Njurunda 1744.

Häggdånger - axplock

1686 d Judith Swen Olsson*, Lapp juli " /7" C:1 81

1724 Thore Pärsson, Lapp. 79å † 14/6 [f ca 1645]

1729 Malin Hindrichsdotter [f 1680 fr Tynderö ? * ?] C:1 157

hu. till Lapp Nils Olsson [*= isåfall NO 2:e make, son 1703 Jacob med - ev. - 1:e make Jacob Danielsson. Malin är rätt ovaligt namn dåförtiden]

1734 son Påhl 1å 10m † 8/7, Nils Olofsson

1761 "hans barn", 19d † 19/5, Nils Hindrichsson

1817 Catharina Jonsdotter lappiga Torrom 18å 7m 15d lungsot † 7/10

1820 Jonas Johansson Lappman Torrom 43å 9m 24d lungsot † 4/2

1834 Nils Johan Jonsson fattighjon, Lappdräng 21å 2m 7d † 2/9 Ej alla genomgångna el medtagna

Hässjö - också ett axplock, utan "rakt-nedstigande-Backlundsgenealogin"

1738 föds Göran Göransson [inomsn:s ? - se Indal ev.] (dör 1798?)³

Får sonen Jöran 1763.

1743 Anna, Thomas Larsson (ses som Stadslapp) Lappman mor : Elisabeth⁴

1747 G. Nils Nilsson + Märta Nilsdotter, maken 'snlp'

1763 Jöran Göransson d.y Göran G d.ä. + Segri Larsdotter

³ Han har sannolikt en ung. jämnårig bror Lars (se Indal 1766)

Timrå - axplock

- 1700 [utomsocknes ? - föds Thomas Jonsson, sedmera 'snlp']
1784 G. Anders Thomasson "lappman Hälsingland" 14/11 +
Lappiga Anna Nilsdotter "lappiga Timrå" C:1 160 (se **Nordingrå** 1785)
1785 Nils Anders Thomasson [17x-18x] + Anna Nilsdotter* [N.† 1788]
fader 'snlp'. [Nils Andersson ...?.....]
1816 Stina Jonsdotter "enka" *Svedje* 30/6 G. + Per Nilsson Sockenlapp
Flata Sättna . C:1 171

Ljustorp - axplock

- 1751 dotter Malin Nils Nilsson sockenlapp 17/2 död 7m 2v 1d c:1 677 ej ort
1765 Lisa Thomasdotter, Lappänka, död 22/10 67 år 10m Bröstont
1815 d Sara, Pål Thomasson Lappman **Ströms lappmark**, d död 10/3, 6m 7d, ok C:2 105
1817 Anders Andersson Lappdräng *Sanna* död 12/8, 24å, lungsot C:2 106
1826 Nils Thomasson Lappman *Sanna*, död 11/12, 63år, ***Drunk i Fjälvälven*** C:2 116
1828 Gunilla Larsdotter Lappänka *Sanna* död 26/3, 58 år lungsot
1875 son Olof Christoffer, Nils Hansson Lappman **Frostviken** 16/12, död , 9m 1d F:1 30
1875 s Johan, F: Erik Törnlund Lappman, son död 11/5, 2 år 27 d
" s Johan Olof [W.?] *Frötuna* död, trol.? 11/5. F:?, M:?
1876, d Emma Christina *Frötuna*, F:?, M:?, död 17/12, 11 m
" d Emma Christina
1891 hu Brita Bengtsdotter *Lagfors* död 29/8, 81å. ålder F:1 68 [?]
1894 Jon Thomasson Lappman *Lagfors* död 8/7, 74 år

Stigsjö - axplock

- 1734 Christopher född 27/1 Lappman Henrik Christophersson hu NN[?] [*Annars i Högsjö/Hemsö/Åbörd/PE*]
1774 s Jonas Jöran Jöransson lappman 22/7 C:3 104 s
1779 s Jöran 13/2 12d C:3 119 s
[JJ "torpare" s Nils 1783 23/9 2år C:3 134 s *same el icke-same??? samma?*]

1768 s Nils Nils Jöransson, lappman 30/4 11m 8d	C:370 s	[Ej ort]
1770 s Lars 1/12 1 ½ år, NJ, lappman.	C:389 s	"
1772 d Stina 19/2 5m. NJ, lappman	C:3 95 s	"
1776 s Anders 24/6 17v . NJ, lappman	C:3 110 s	"
1780 s Göran 8/1 5m. NJ, lappman	C:3 122 s	"
1782 s Anders. 23/5 5m. NJ, sockenlapp	C:3 130 s	"
1791 Nils "Göransson" lappman 11/2 51år	C:1 44 v	"

Not: Kända samiska kulturmiljöer i "Tjoevkemåjhtoe III", kommer samtidigt som denna. Där finns också fler samer från dessa och andra socknar från Medelpad och angränsande områden.

⁴ Tynderö 1726 27/4, Alnö 1739.

Backlundssläkten från Norrkrånge till Fjäl

eller Karin-Nils-Lars-Mauritz-Christopher-Backlundssläkten

Peter Ericson

I arbetet med att dokumentera den samiska s k sockenlappsdynastin i Fjäl med dess två kända huvudadresser Norrkrånge och Fjäl har vi kommit fram till att släkten bevisligen har trehundraåriga rötter i Hässjö socken. Indikationer (Domstolsprotokoll från Stigsjö - Häggdånger 1674) ger vid handen att släkten kan ha drygt kvartsseket *ännu äldre* rötter i samma socken. Vill vi därtill se en koppling mellan Gothes uppgifter om samer sittande vid länsgränsen i slutet av 1500-talet och denna släkts äldsta kända "vagga" kring Norrkrånge; ja, då kan det handla om *fyrhundraåriga rötter*. För en samesläkt i en kustsocken...

Det hela började bli verkligt intressant när en änka till en rakt nedstigande Backlund, Ulla B., född i Timrå kontaktade oss i slutet av år 2001. Hon hade bl. a. en uppgift om att någon same - kanske ur släkten ifråga, det är ännu inte granskat, skulle ha bott på Lapptorpet så sent som 1940, dvs. sjuttio år efter att vår yngsta uppgift om bofasta samer där. Detta skulle förvisso kunna förklara det starka intresset som fjällsamerna inemot denna tid visat för omgivningarna kring Lapptorpet; betestillgången syns inte alltför imponerande annars. Ungefär samtidigt som vi fick denna kontakt, som också vederlade föreställningen om både Anders och Johannes Backlund som emigrerande till USA på 1880-talet, troligen för bara den förstnämnde, ty den senare är "stamfar" till den nu levande och bl. a. i vårt län (samt i Italien) ännu verkande släkten.

Vi kan följa nämnda släkt genom snar sagt alla vedertagna historiska processer från stormaktstid och Carl IX (som intressant nog vid den antagna tiden som bäst bedrev sin *Ishavspolitik*, vilken påverkade det samiska samhället i grunden, om än inte denna familj) och genom det krigiska, dramatiska 1600-talet, varunder vi i kyrkoarkivalierna kan utläsa en skogs- eller kanske kustsamisk anknytning till denna vår släkt, på så sätt att flera ur släkten återfinns dels i Tynderö samtidigt som andra fiskande/samlade samer. De återfinns i Högsjö och vid Åbordsön, vidare genom Upplysningens och för samisk del ännu turbulenta tid 1700-talet (enligt Lennart Lundmark, 1982, är detta fjällsamernas bästa tid, men kontrar vi dennes uppgifter med det som Kvist får fram i sin avhandling *Rennomadismens dilemma* så behöver det inte vara guldår för alla samer), vidare in i epidemiernas, fattigdomens och torparnas och industrialismens 1800-tal och så in i det alltmer intensivt industrialiserade (inte minst i dessa trakter) 1900-talet.

Härtill kan vi på en mer lokal nivå få tillfälle att studera den dokumenterat betydelsefulla mötesplatsen Fjäl; med Gästgiveriet, Handeln med bl a besökande jamtar, Bruket, Norrstigen och Eriksgatorna. Helt intill Lapptorpet, förvisso vid sidan av Allfartsvägen, men icke desto mindre helt nära Norrstigen och Gästgiveriet. Inte för inte satt ju Augustin Bång, Fjäl's Gård arrendator, som ägare och förvaltare/arrendator för Lapptorpet.

Den första gången Lapptorpet i Fjäl, Hässjö uppenbarade sig för oss var i början av Ljusminneprojekten, vid läsning av *Bygd i förvandling II* (1979). Det tycks aldrig upphöra att fascinera; inte för någon annan plats har vi fått så många reaktioner och intressant, kompletterande information. Historien om Lapptorpet och Backlunds tar aldrig slut...

Människorna på Lapptorpet

Nils Larsson 1688-1747 † 7/11 hu. **Karin Larsdotter 1689-1778** 25/2 89å Norrkrånge
Dotter död 1723 29/4 – C:1 108.

Nils 1741 död 11/10 5 år C:1 111.

Mauritz [dopvittne 1750] ?år

Nils, snlp 1764 [-1767 ?] ?år

Nila Larsson död 1747 7/11. 59å 10 m C:1 114.

Lars Nilsson 1715-1780 † 27/3, hu. **Karin Lars**[?]dotter namne

el hette trol hu. *Mauritzsd.* ov. 1xxx-

dotter **Karin Nilsd** 1726 Tynderö G **Henrich Hinderss** Högsjö 1748, Lars N dopvittne.

[Föds manne äv en Hindrik 1710 ca, som hamnar i Säbrå?]

Söner *Christoffer* och *Lars* (bägge Testes i Högsjö 1744).son *Nils*, får dotter *Brita*, död 1785
29/7 2å 8m rödsot C:1 147.död son 1750, född c 1742 7å 6m. 6/4 (född okt 1742?)

Christoffer Larsson 1750- , hu. **Anna Olofsdotter 1755-1817**

Stina 1776 17/12 dotter *Anna* 1812

Anna 1779 1/5 Fjäl, trol. [PE kollar upp] 1782, missat här, föddes ännu ett barn)

Mauritz 1789 7/2 Fjäl * 1804 Norrberge Timrå, 1809 åter till Hässjö.

Olof 1791 24/11 Fjäl

Lars 1792 19/4 Fjäl † aug 4m21d uppkastn

Brita 1793 10/8 Fjäl † 1795 17/5

Lars 1795 27/1 Fjäl † apr-95

Husförhör: mor Stina f 1776, dotter Anna f 1812 (se ovan) [PE: ingen make?]

G 1814 Pål/Patrik Berggren, Lögdö Bruk död 1867. Då flyttar

Norrberge 1815 Stina död 1856, stod som Lappiga.

Mauritz Christoffersson 1789 7/2 -1851 15/5 **

bor 1814 Byn (mot Åvike)

1815 hussjö Dräng, 1816 Näset, 1817 Fjäl, 1822 G, 1824 son Mauritz Gumböle.(=Fjäl??)

Lapptorpet tomt 1804-1824? samt 1846-1866/70?/ mu a 1858 o 1870 Fjäl.

Lapptorpet tomt 1817-22 (avses: "tomt" från denna släkt.)

hu 1 **Gunilla Jonsdotter** f 1791 ca - 1833 4/8, 42år ----- Gumböle

Christoffer Fjäl 1822 17/8 [namnbyte ca 1855].

Bängling 1855?- Svarvarböle 1863 - Gryttjom o Bängling 1855 -Strind 1866

Ala & Strind före, Krigsbyn 1846 - Näset 1848 Chr - står som dräng, snlp, dräng

Anna 1826 30/3, † 1828 24/10 av 1848 Ala, Bängling 1850,

men 1850 (se nedan) dör h 2, modern i Fjäl och juli 1861 d:o (nedan)

Sunnansjö och Ala 1851, 1853 Krigsbyn

tvillingar 1827 3/8: Jonas d 1866 dec*** , Segri d 1831 9/4

Gunilla 1829 11/4, † 1830 12/3

Johannes 1831 17/2: namnbyte Johannes Backlund ca 1851-55

Son till Johannes..... ?

Anna Lisa 1832 26/11: namnbyte Johannes B.

Anna Lisa 1859 Johannes ca 25-26/2 † 1859 19/4, 1m 22

Johannes Backlund

1853-1860 som Backholm* Västansjö. Johannes dräng, därav Backlund - namnet? (s 223)

1861 son Johannes, Johannes Backlund. Sunnansjö (s 178)

son John

son John-Erik till Övik (fr Ramsele 1962)

Ebba Backlund Stavre/Ljustorp dog 1980-talet, född c sekelskiftet.

[**Figurerar i båtsmanstorps-handling som bevittnare av kontrakt, han och en Näslund – sannolikt den som tar över Lapptorpet c 1880. Strand 173 C - se Bygd i förvandling I: VII:50f. - Indikationerna på att det är samme Backlund stärks av det faktum att brodern, Christoffer Backlund, bosatte sig i Strand kring tiden för kontraktet, dvs 1866]

hu 2 **Greta Jacobsdotter** fr **Helgum** (G.i Säbrå, de bor i Fjäl) f 1796 - 1850 13/2, 54 å

Christoffer Mauritzson 1822 17/8 - 18[80tal?] inhyses Bängling fr 1855 **

hu *Sara Cajsa Andersdotter* 1823 8/11 Stigsjö - 18[80/90tal?] bor: se ov. G 1855

Anna Maria 1855 slutet sep, † 1å6m24d 19/4

Johannes 1858 26/2 Bängling, † späd, år ? Fjäl .

Anders 1860 31/10 Bängling

Johannes 1861 1/7 se nedan ** Fjäl! "Öviksgrenen"**

Pehr August 1863 10/2 *Svarfvarböle* [kan avse samma bost. som Bängl.]d 21/1 64

Jonas 1866 18/9 död 8/4 1867 ... *Strind?*

1868 bror *Johan Backlund* 7/3 1868 inhyses hos CM o SCA [själva inh.!]

--- ** flyttade man åter till Fjäl fr Strind 1870 ???

CM avled 1880

Obs *Johannes* emigrerar inte 1880, och *Anders* 1883 till Nordamerika. ****

Johannes och Anna Lisa f Mauritzson o -dotter, sed. Backlund

flyttar ? resp år 1870** fr Fjäl. Anna Lisa till *Timrå*, tog tjänst hos Kapten Burman. Hon återfinns i Skyttberg iochmed 1890 års folkräkning.

Johannes Backlund, CM/CBs son f 1861 1/7 *Fjäl* flytt 1880 antagligen till *Timrå*.

Näslunds gifter sig & flyttar till Lapptorpet. Nästa ("svenske")Lapptorpare *Starrén?*

Enligt lokala sagesmän ska en 'gammal lapp' ha bott på Lapptorpet till kring 1940.

Kan det vara en av dom på framsidesbilden?

BILDEN: Vi antar att den föreställer Johannes Backlund f 1861 och måhända dennes son för oss okänd född kanske kring 1880. Såvida vi inte fått felaktiga uppgifter om tidpunkten för fotograferingen (Strandvik okt 1902); vore det ett par decennier tidigare, kunde det ha varit Johannes och Christoffer Backlund f 1822 resp 1861. Vi tror på Johannes med son. De bör ha bott i Strand vid tiden för fotot; som säkert är taget en helgdag med fritidssysselsättningen; renskötsel. Ännu efter minst trehundra år i socknen bär släkten kolt. Dock med allmogehatt och d:o halsduk till. De bäge männen arbetar eljest som bonddrängar.

Dynasti-och torphistorik Hässjö. Rekonstruerad.

Nils-Lars (Karin-) – Christoffer-Mauritz-Backlundssläkten med tidigast kända rötter i Norrkrånge, Hässjö. Led I-V hypotetiska, det är osäkert om släkten gått vidare på mödernet eller fädernet (är Karin ett namn på svärds- eller spinnsidan?).

Hypotetiska personer:

1595 ca *Richard Gothes uppgift* om samer vid landskapsgränsen

"Norrkrånge-epoken"

I. "Lars Larsson" f ca 1570

II. "Karin Larsdotter" f ca 1600

III. "Nils Larsson", son till "Karin" f c 1630

IV. "Karin Nilsdotter" f ca 1645, figurerar i *trolldomsprotokoll 1674* och ev d:o dör 1732 i Tynderö

V. Nils Larsson (se nedan) f 1688 son till Karin

Ur arkiven:

IV. Karin Nilsdotter 1645-1732 Häggdånger-(-Hässjö/) Tynderö

VI 1688 Nils Larsson *Norrkrånge*⁵

VII. 1715 Lars Nilsson "

"Lapptorps-epoken"

VIII. 1750 Christoffer Larsson

IX. 1789 Mauritz Christoffersson

X. 1826 Christoffer Mauritzsson, namnbyte Backlund

XI. 1861 Johannes Backlund (eg.d.y - farbrodern är "d.ä")

"Huvudbrukare Lapptorpet" dvs Fjäl

1779-1809 ? Christoffer Larsson

1809?-1851 Mauritz Christoffersson

1850-55? Christoffer Mauritzsson, sen. Backlund

1850-1870 Anna Lisa Mauritzdotter, sen. Backlund

*1870-80 åter [?] Christoffer Backlund **

1880 Johannes Backlund ?, flyttar detta år

Anders emigrerar till Nordamerika 1882 eller 1883.

Backlundssläkten

1853-1860 Backholm Västansjö. Johannes dräng, därav Backlund - namnet? (s 223)*

XII. 1861 son Johannes, Johannes Backlund. *Sunnansjö* (s 178)

XIII. son John f ca 1890

XIV. son John-Erik till Övik (fr Ramsele 1962) f ca 1920, avliden. ⁶

Inga årtal ännu kända

Ebba Backlund Stavre/Ljustorp dog 1980-talet, född c sekelskiftet.

OBS Lapptorpet arrenderades av Fjäl's Gård, förvaltades fr den
aktuella tiden av Bång, gästgivaren m dennes efterkommande.

Näslund fortsatte bo på torpet 1870/80-1920-talet.

*Därpå är såväl en fam. Lundgren som en Starrén omtalade. Att en äldre same bebodde torpet
till 1940 (kanske på undantag i den äldre byggnaden?) - en son/äldre bror född till John
Backlund och kanske = den bakre personen på frontbilden - är omtalat av lokala kännare.
Uppg nov 2001 av Ulla Backlund, Övik.*

SCA köpte fastigheten 1950, och förvaltar den sedan dess.

⁵ Dottern Karin Nilsdotter gifter sig i Högsjö med Hendrich Hindersson 1748; två av NL:s söner vittnen.

⁶ Uppgifter om nästsista och här förtecknade sista generationen: Ulla Backlund.

Sammanfattning

Under mer än tre sekel levde en dussintalet generationer lång samesläkt i Hässjö.

Släktens spår anas i 1500-talets Norrkrånge; släkten kvarblir i området 350 år.

Anders Backlund emigrerade till USA 1883, och Jonas' ättlingar lever ännu i

bl. a. Örnköldsvik och Italien. Men släkten fortlever alltså i länet ännu efter 400 år.

Från ca 1780 brukade Christoffer Larsson Lapptorpet. Det stod på den mindre husgrundlämningen. Sonen Mauritz drev det vidare, så även sonsonen Christopher Mauritzson, senare Backlund. På obestånd flyttade han sedan ibland med, ibland utan familjen runt i socknen, System Anna Lisa och sonen Jonas bodde här till 1870. En svensk bekant Näslund övertog då torpet, det var sen i "svensk" privat ägo till 1950, då SCA köpte det.

En fjällsamisk flyttled använd av Orhedahke samebys förfäder går här, så också Norrstigen strax ovan Stavreviken låg också ett berömt gästgiveri. En gammal stig härifrån till kyrkan gav namn till *Lappstegastugan*, i huvudsak Norrstigen. Hülphers beskrev juli 1754 trakten (efter nattens åska och slagregn): "Landet har ymnig välsignelse av säd, fågel och fisk. Smör och vävnader är de varor som man bedriver handel med."

Denna text står på skylten i samisk kulturmiljö-skyltprogrammet som Ljusminne genomfört 1999-2001; den märker alltså ut Lapptorpet, och står på plats sedan senhösten 2001.

Summary

Through three centuries a Sami clan in lived in Hässjö, a so called Parish Sami Dynasti (a type profession practised from 1730). Their traces are shown in Norrkrånge in the 15-1600's; and the dynasti remained in the parish for almost 400 years. Anders Backlund emigrated to USA in 1883, but offsprings of Jonas B. still live in this county (and some in Italy).

From ab. 1780 Christoffer Larsson lived at *Lapptorpet* (Lapp Thorpe or Cottage that means.) The son Mauritz took over, and eventually grandson Christopher Mauritzson, later Backlund.

Because of several bad harvests the latter seemed to come into insolvency, roamed around the parish, but his sister Anna Lisa and son Jonas still lived here as late as in 1870. Then a Swedish acquaintance, Näslund, overtook the place. It was under private "Swedish" ownership until 1950, when the forest company SCA bought it.

A Mountain Sami moval trail used by the predecessors of today's Orhedahke *same by/Saemien sijte* passes here. Lapptorpet belonged to Fjäl's Mill. The ancient North Path also pass here, and close to Stavreviken Bay there were a famous Inn.

Renowned traveller and author A. Hülphers made this portrait by Fjäl in July 1754 (after nightly thunder and rain) ≈ "This Land is overwhelmingly blessed with corn, birds and fish. Fat/Butter and fabric are the manufacturing goods".

This text is taken from a sign within the Sami Cultural Environment Sign Program 1999-2001; which was run by Project Ljusminne. The sign stands right at the Thorpe since Nov, 2001.